

Arabische Gazelle. Foto: Edwin Winkel.

Israël is één van de belangrijkste en drukste vogelknooppunten ter wereld en de vele vliegbewegingen trekken in het voor- en najaar evenzoveel vogelaars. Ik bezocht het land in juni 2001. Hoofddoel van mijn reis was de observatie van aanwezige kraaiachtigen. Deze standvogels zijn er altijd. Weer of geen weer, jongen of geen jongen. Dat laatste was misschien wel het grootste voordeel van mijn midzomerbezoek. Vrijwel alle vogels, inclusief kraaien en raven, waren druk in de weer met hun kroost. Zelfs rond het bloedhete middaguur sperden de kids hun rode bekkies luid en wijd open voor het aangevoerde voedsel. Er hing deze zomer een serene sfeer in de Negev. Geen vogelaars, omdat er geen trekbewegingen waren. Geen toeristen, vanwege alle aanslagen. Een beetje bizar, maar er zijn slechtere omstandigheden denkbaar voor een vogelreis. De trip begon in Eilat.

Eilat

Eilat is niet zo aantrekkelijk meer. Ik heb de stad in dertien jaar zien verworden tot een megalomaan toeristenmonster van ongekende proporties. De skyline van de eens zo rustieke bedoeïenennederzetting wordt tegenwoordig bepaald door hoog, hoger, hoogst. En de drang naar groter en hoger lijkt nog lang niet gestild. Eilat breidt zich uit naar het oosten en dat is slecht nieuws voor de vogels en vogelaars. Het fameuze Northern Beach bijvoorbeeld, ligt al bijna in de schaduw van de hotels. En er komt meer bij. Of de vogels dat in de toekomst ook zullen toejuichen, valt te betwijfelen. Voorlopig is er op het strand nog sprake van een wankel evenwicht. De permanente kampeerders leiden er hun leventje op het zand en langs de vloedlijn patrouilleren

Visdiefjes (*Sterna hirundo*), Witwangsterns (*Chlidonias hybridus*), Reuzensterns (*Sterna caspia*) en een enkele jonge Witoogmeeuw (*Larus leucophthalmus*). Iets verder de zee op bezetten Bruine Genten (*Sula leucogaster*) de boeien, schijnbaar wachtend op betere (ge)tijden.

Een stroompje doorklieft als vanouds Northern Beach. Naar het noorden toe stroomt dit waterlooppje na een halve kilometer langs de eerste zoutpan, waarvan er nog een stuk of vier zullen volgen. Bij de laatste bevindt zich het International Bird Centre Eilat, één van de absolute hotspots tijdens de trek. Half juni is er echter geen kip te bekennen, maar wel andere vogels zoals Blauwe Reigers (*Ardea cinerea*), Kleine Zilverreigers (*Egretta garzetta*),

Zwarte Ruiters (*Tringa erythropus*), Tureluurs (*Tringa totanus*), Reuzensterns en één Dunbekmeeuw (*Larus genei*). De groep Steltkluten (*Himantopus himantopus*) maakt echter de meeste indruk. Hun gracieuze foerageergedrag, inclusief de speelse en synchrone dansjes, grenzen aan kunst. De plotseling verschijnende en laag over de grond scherpende Barbarijse Valk (*Falco peregrinus peregrinoides*) is trouwens ook een heuse acrobaat. De gezamenlijke zoutpannen en de aanpalende bosschages staan verder garant voor Ralreiger (*Ardeola ralloides*), Purperreiger (*Ardea purpurea*), Zwarte Ooievaar (*Ciconia nigra*), Westelijke Rifreiger (*Egretta gularis*) (donkere vorm), Gestreepte Prinia (*Prinia gracilis*), Bijeneter (*Merops apiaster*) en niet te vergetende Sporenkievit (*Vanellus spinosus*). Ik kon deze soort af en toe wel schieten. Er is geen andere vogel hier die de komst van een mens zo snel en irritant luid aankondigt.

De Huiskraai

Eilat bezocht ik speciaal voor de Huiskraai (*Corvus splendens*). Dat leverde geen teleurstelling op. Integendeel, het dier leverde mij een schat aan nieuwe inzichten op. Ik had ondermeer verwacht dat de Huiskraai veel meer een groepsvogel was dan uiteindelijk bleek. In kleine stadsparken duldten paartjes een naburig stel in een paar palmen of tamariskens verderop, maar over het algemeen heeft ieder koppel z'n eigen ruim afgeperkte territorium. Alle delen van Eilat die ik bezocht, bleken zo te zijn verdeeld. In die afgebakende gebiedjes waren buitenstaanders niet gewenst. Als ik in de buurt van het nest of van inmiddels volgroeide jongen kwam, werd er door de ouders furieus gereageerd. Hevig krijsend probeerden ze me dan met duikvluchten uit hun gebiedje te verdrijven. Als dat niet snel genoeg ging, richtten ze hun agressie op de takken en bladeren, om die vervolgens met veel machtsvertoon af te breken of te verwijderen. In het uiterste geval schoten de burens te hulp. En dan staakte ik snel mijn observatie. Hun gezamenlijke kabaal viel dan op z'n zachtst gezegd een beetje op. Eén keer wilde ik per se volharden in mijn opdracht. Bij de kunstmatig aangelegde lagune in oostelijk Eilat vond ik een dode Huiskraai. Het gedrag dat mijn vondst vervolgens bij de Huiskraaien losmaakte

Een geïrriteerde Huiskraai maakt duidelijk wiens territorium dit is.
Foto: Edwin Winkel.

was furieus. Circa tien vogels cirkelden luid schreeuwend boven mij en zij wilden mij hoogstwaarschijnlijk duidelijk maken dat ik hun dode makker met rust moest laten. Soortgelijk gedrag had ik eerder waargenomen bij Kauwtjes (*Corvus monedula spermologus*) en Raven (*Corvus corax*). In het eerste geval ging het toen om een dood exemplaar, in het tweede om een zieke vogel. Ik waag me niet aan harde conclusies, maar ik krijg toch op z'n minst het idee dat kraaiachtigen moeite hebben met afscheid en dat ze een gestorven soortgenoot niet één twee drie vergeten zijn, als deze nog lijfelijk aanwezig is. Ik heb het diertje in ieder geval netjes onder het zand begraven. Eén ding kan ik echter zeker naar het rijk der fabelen verwijzen en dat is dat de Huiskraai een zwijgzame vogel zou zijn. Daar is me in Eilat niets van gebleken, maar ook niet bij de zes van Hoek van Holland tijdens een aantal bezoeken in het voorjaar van 2001. En die hadden toen beslist nog geen jongen!

De Bruinnekraaf

De Bruinnekraaf (*Corvus ruficollis*) was nieuw voor mij. Mijn eerste echte kennismaking is echter stereotiep. Een kilometer of dertig boven Eilat rijd ik een dood dier voorbij. Pas een minuut of wat later realiseer ik me de situatie. Ik draai de auto en parkeer langs de kant van de snelweg en loop naar de aan gort gereden wilde hond. Mijn blik richt zich vervolgens op een acacia zo'n tweehonderd meter verderop. Donkere gestalten. Ja, hoor! Raven! Zes stuks. Als ik honderd meter naderbij kom, overschrijd ik

Een Woestijnleeuwerik op wacht bij de vesting Massada. Foto: Edwin Winkel.

hun limiet. Eén voor één vliegen ze naar het noorden richting het natuurreservaat Hai Bar, waar ze tijdelijk uit het zicht verdwijnen.

In de dagen die volgen, tel ik verspreid over de Negev en Aravavallei 44 individuen, waarvan eenderde jongen. Jong en oud zijn in juni makkelijk te onderscheiden. De oude vogels hebben door sleet en rui een incompleet verenkleed, maar een prachtige bronzen hals en nek, terwijl hun kroost gekleed gaat in een onberispelijk dofzwart pak. Maar jong of oud, schuw zijn ze zonder uitzondering. Net als de noordelijke variant mijdt de Bruinnekraaf ieder contact met de mens en kun je ze alleen op afstand observeren. Dat is echter ook zeer boeiend.

Boven Hai Bar zag ik een gezinnetje van zes hoogte maken op de thermiek tot ze letterlijk uit het zicht verdwenen. In de Mizpe Ramon-krater stunte een paartje, zoals alleen raven dat kunnen. Accelereren, duiken, wentelen, keren en elkaar de klauw schudden tijdens een adembenevende vrije val. Dode dieren op straat of in de woestijn waren altijd raak. In de buurt zat dan een raaf op een hek, in een boom of mast of in de lucht, maar zelden op de grond. De Bruinnekraaf verkiest het desolate, het kale en een overzichtelijk territorium. Eén keer heb ik in Ein Gedi een exemplaar gezien dat mee zweefde met een grote groep Waaiertaart-raven (*Corvus rhipidurus stanleyi*). Dit brengt mij op de discussabele aanwezigheid van de noordelijke Raaf aan de Dode Zee. Veel

Vale Rotszwaluw met kroost.

Foto: Edwin Winkel.

Klassiek vliegbeeld van de Waaiersaartraaf.

Foto: Edwin Winkel.

soortenjagers maken in hun reisverslag melding van één Raaf (*Corvus corax subcorax*) in gezelschap van een Waaiersaartraaf. Ook ik hoopte daar op, tegen beter weten in. Ik sluit zo'n fraaie ontmoeting niet uit, maar vele uren turen en luisteren (want dat is namelijk de enige combinatie die uitsluitend biedt) leverden niets onomstotelijks op.

Het kuuroord Ein Bokek

De Dode Zee is een beetje een misleidende naam. In het water mag geen leven mogelijk zijn, dat geldt niet voor de omgeving. In het kuuroord Ein Bokek krioelt het van het leven mede door toedoen van de mens. Op het strand scharrelen talloze mussen (*Passer domesticus*) tussen de weggegooide rommel van badgasten. Dat die arme diertjes daarbij niet dood neervallen is een wonder, want de temperaturen zijn hier moordend hoog. Vogels zie je bijna altijd met de bek open. Zo raken ze hun warmte kwijt. Wordt het echt te gek, dan zoeken veel soorten hun toevlucht in de zoetwaterfonteinnetjes bij de hotels. En daar is het dan spitsuur. Tristrams Spreeuwen (*Onychognathus tristramii*), Palmtoertels (*Streptopelia senegalensis*), Arabische Bulbuuls (*Pycnonotus xanthopygos*), Stadsduiven (*Columba livia*

domestica) en een enkele Zwartstaart (*Cercomela melanura*), komen om beurten hun waterhuishouding op peil brengen. Alleen de Rotszwaluw (*Ptyonoprogne rupestris*) wacht niet op zijn beurt. Tijdens het insecten jagen neemt deze acrobaat brutaal ook een slok.

De Waaiersaartraaf is de grote afwezige bij dit soort kunstmatige bronnen, maar schuw is het dier allerminst. Dat is bekend uit de literatuur en reisverslagen, maar dat een gezinnetje van drie z'n intrek heeft genomen in de badplaats zelf, verbaast me toch lichtelijk. Het drietal heeft zelfs z'n eigen hotel, waar veel tijd wordt doorgebracht met rusten op de balkons en zelfreflectie in de spiegelende ramen. Minutenlang kijken de dieren soms naar zichzelf, totdat hun knagende maag ze vroeg of laat weer naar beneden lokt. In deze tijd van het jaar staan er dadels op het menu. Erg handig in de consumptie daarvan zijn de dieren niet. Het aannemen van het balletje gaat nog, maar het doodleggen onder de voet is lastiger. De één na de andere vrucht ontglipt de raven en elke dadel wordt verbaasd nagekeken alsof die zojuist voetjes gekregen heeft.

Het duopark Ein Gedi

Ein Bokek vormt mijn uitvalsbasis voor drie

dagen. Een bezoekje aan de fameuze vesting Massada is goed voor Aasgier (*Neophron percnopterus*), Tristrams Spreeuw, Kuifleeuwerik (*Galerida cristata*), Woestijnleeuwerik (*Ammomanes deserti*), Vale Rotszwaluw (*Ptyonoprogne fuligula*) en een egelachtig muisje met stekels dat gek blijkt te zijn op zoute chips. De uitstapjes naar de gerenommeerde valleien van de natuurreservaten Nahal Arugot en Nahal David te Ein Gedi leveren kwantitatief en kwalitatief veel meer op. Op de parkeerplaatsen maken Palmduif, Stads/Rotsduif, Tristrams Spreeuw, Huismus, Arabische Bulbuul en Arabische Babbelaar (*Turdoides squamiceps*) de dienst uit. Op de toegangsweg naar Nahal Arugot verleen ik voorrang aan een imposante kudde Ibexen en een sierlijk stel Arabische Woestijnpatrijzen (*Ammoperdix heyi*) met kuikens. Bij aankomst in het reservaat blijkt de -door prehistorische rivieren geboetseerde- vallei het dit voorjaar wel erg zwaar te verduren hebben gehad. De helft van het bestaande pad is door de woeste regenwatermassa's volledig weggespoeld. Toch vind ik in het overgebleven parkje nog een paar aardige dingen zoals een enkele Zwartstaart, een Vale Rotszwaluw op het nest met drie jongen en een stuk of tien patrouillerende Waaiersaartraven. Een grotere groep van deze vogels bevindt zich echter in het naburige Nahal David. Op een zeker moment cirkelden er zo'n

vijftig vogels op de thermiek boven de vallei, vooral in de buurt van de waterpartijen. Luid roepend vliegen ze rondjes en ook als de vogels voor een tijdje de wand van een waterval verkiezen, zijn ze niet stil. Communicatie speelt een belangrijke rol bij de Waaiersaartraaf, maar waar het nu precies over gaat bij dit soort onderonsjes blijft mij een raadsel. Dat een individu of groep verplaatsingen aankondigt lijkt mij wel logisch. Als ze bijvoorbeeld naar de dadelplantage gaan die zich als een groene strook voor beide natuurreservaten uitstrekt. Om de zoveel tijd komt er vanuit Nahal David een ploeg aangevlogen die zich te goed te doet aan de bijna rijpe dadels. De dieren nemen voor en na het plukken plaats op een palmsblad en dan is van onderaf perfect te zien dat de vleugelpunten ver voorbij de staart steken. De gelijkenis met parmantige heren in rokkostuums is dan ook niet uit de lucht gegrepen.

De kop van de Waaiersaartraaf met zijn dikke gedrongen snavel en het spelevaren op de warme luchtstroom zijn enkele kenmerken die typisch voor de raaf zijn. De permanente groepsvorming, de ijle kraaiachtige roep en het relatief tamme gedrag zijn dit in ieder geval niet. De verspreiding van de Waaiersaartraaf lijkt zich hoofdzakelijk te beperken tot het Dode-Zeegebied - en dan met name rond Ein Gedi - en wellicht wat geïsoleerde plekken in de Arava-vallei. Dat is merkwaardig, omdat er in het zuiden van Israël nog wel een aantal plekken is die overeenkomen met de biotopen van de Nahal-parken, bijvoorbeeld de kloof van Ein Avdat. Ook

Een Tristram Spreeuw blaast even stoom af.

Foto: Edwin Winkel.

De majestueuze Bruinnekraaf.
Foto: Edwin Winkel.

daar vormt een zoetwaterstroom de levensader en bevinden cultuurgronden met eetbare gewassen zich op vliegafstand. Groot verschil tussen Ein Gedi en Ein Avdat is de grote concentratie aan roofvogels. Ein Avdat wordt bewoond door een paartje Havikarenden (*Hieraetus fasciatus*), vier Aasgieren en circa vijftig Vale Gieren (*Gyps fulvus*). De Woestijnvalk (*Falco concolor*) en de Steenarend (*Aquila chrysaetos*) zijn daarnaast gelegenheidsbezoekers. Gek genoeg trof ik in drie dagen tijd maar twee roofvogels (Aasgieren) aan in Ein Gedi. Uitgerekend in Nahal Arugot, waar maar enkele paren Waaiersaartraaf vertoefden.

Bonte Kraaien

Het traject Dode Zee - Mizpe Ramon op de hoogvlakten van de Negev levert een aantal aangename verrassingen op. Bij het verlaten van het dal der dalen stuit ik in een zoetwatermeertje nabij Neve Zohar op een kolonie Stelkluten en twee broedende paartjes Koereiger (*Bubulcus ibis*). Ook een familie Bruinnekraven laat zich erg goed bekijken en fotograferen. Het stijgen naar de plateaus vergt door de flinke hellingper-

centages en de diverse haarspeldbochten de uiterste concentratie. Vanuit mijn ooghoeken zie ik menig vogeltje ongedefinieerd uit beeld verdwijnen. Ik bevind me inmiddels in tapuitenland.

De woestijnstad Dimona heeft er sinds mijn doorkomst een mooi zwart slipspoor bij. Net voordat ik af wil buigen naar Mizpe Ramon trap ik acuut op de rem, omdat ik ze zie vliegen. Bonte Kraaien (*Corvus corone sardonius*)! Daar had ik hier niet op gerekend. De dichtstbijzijnde plek volgens tripverslagen is Nizana en dat is een heel eind richting de kust. Precies het gebied waar ze ook volgens de kaarten van de meeste vogelgidsen voorkomen. Bonte Kraaien leven dus in de woestijn! Dat wil zeggen op plekken in de woestijn die gecultiveerd zijn. In Dimona en omstreken zie ik er een stuk of tien. In een picknickpark nabij Sede Boqer vijf meer en in het stadspark van Mizpe Ramon (mijn volgende verblijfplaats) vier. De ondersoort *sardonius* is minder schuw dan de noordelijke variant *Corvus corone cornix* die in de winterdag ons land aandoet. Nabij Vriezenveen in Overijssel slaagde ik er het afgelopen voorjaar niet in een groep van 25 vogels op minder dan vijfhonderd meter te benaderen en ook het enkele exemplaar in Salland bleek zeer schuw. In de Negev zijn de dieren alert, maar beslist niet afstandelijk. Wat een verademing is met de Nederlandse situatie! De mooiste Euraziatische kraai en dan binnen handbereik.

De Negev-plateaus

De vier Bonte Kraaien van Mizpe Ramon bezoek ik tijdens mijn driedaags verblijf in deze kraternederzetting elke dag. Vier maar! In toch zo'n redelijk grote leefgemeenschap. Dat betekent dat de Bonte het hier niet makkelijk heeft. Ik zie de soort echt op de rand van het verspreidingsgebied en dat maakt de aantrekkingskracht van deze vogelfamilie nog groter voor mij. De zuidelijke Bonte Kraai is trouwens sowieso een plaatje. De goudgele of rozige gloed van de lichte onderdelen steekt fris af bij de loodgrijze tekening van de noorderling. Vooral bij ranke en spichtige jongen sorteert dat lichte aspect soms een komisch effect. Een exemplaar op een lantaarnpaal in Dimona leek door de huidskleurachtige uitstraling net een diepvrieskip met een Zorro-cape.

Het park in Mizpe Ramon is een oase in de woestijn. Hop (*Upupa epops*), Witkruintapuit (*Oenanthe leucopyga*), Woestijntapuit (*Oenanthe deserti*), Oostelijke Blonde Tapuit (*Oenanthe hispanica melanoleuca*), Aziatische Steenpatrijs (*Alectoris chukar*) zijn voorbeelden van vogels die er welig tieren. Onbetwist hoogtepunt in de regio blijft natuurlijk het reservaat Ein Avdat. Ik telde er Waterhoen (*Gallinula chloropus*), Waterral (*Rallus aquaticus*), Grote Vale Spotvogel (*Hippolais languida*), Rosse Waaiersaart (*Cercotrichas galactotes*), Maquiszanger (*Scotocerca inquieta*), Huiszwaluw (*Delichon urbica*), Vale Gierzwaluw (*Apus pallidus*) en natuurlijk de al genoemde roofvogels. De zeer behulpzame opzichter Jacobi wees me daar tevens op nesten van de Aasgier, Havikarend en Vale Gier. Welkome extraatjes en dat gold ook voor de twee fraaie slangen die ik zelf in het park ontdekte.

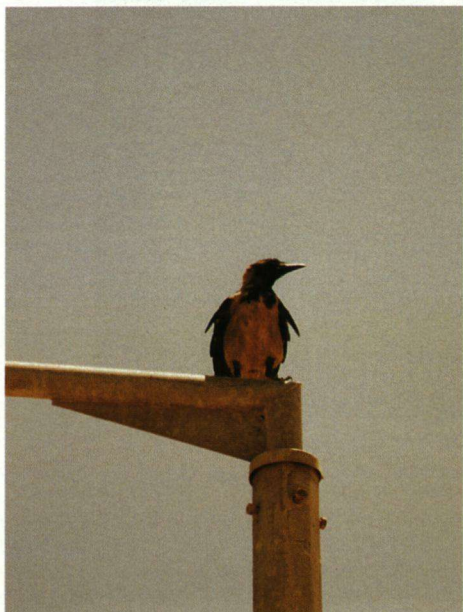
Kibboets Sede Boqer en de rondom liggende plantages zijn in dit gebied ook zeker meer dan een kijkje waard. Ik zag er Groenlingen (*Chloris chloris*), Merels (*Turdus merula*) (veel zuidelijker gaat bijna niet), Palestijnse Honingzuigers (*Nectarinia osea*) (pa, ma en kroost), Zomertortels (*Streptopelia turtur arenicola*), Boerenzwaluwen (*Hirundo rustica*), een Boomvalk (*Falco subbuteo*),

De Zwartstaart is over het algemeen zeer fotogeniek.
Foto: Edwin Winkel.

een Aasgier en een juveniele Steenarend. Na de hoogvlakte restte mij nog de terugreis naar Eilat. De gigantische krater Mizpe Ramon, waar een snelweg doorheen loopt, werd tijdens mijn doortocht van bovenaf gescreend door zo'n dertig schroevende Vale Gieren en één Aasgier. Bovendien vlogen er langs de weg telkens tapuiten op en dat was ook het geval in de volgende Arava-vallei. Nieuwe soorten zag ik pas weer zo'n dertig kilometer boven Eilat. Twee Groene Kleine Bijeneters (*Merops orientalis*), een kleine kudde Arabische Gazellen en een Woestijnhaas behoren tot de interessante verschijningen. De meest pijnlijke herinnering aan de Wells en omgeving bewaart overigens mijn hoofd. Door het opdringen aan een groepje juveniele Arabische Babbelaars, die zich schuilhielden in een Acacia met doorns, kom ik op een bepaald moment met mijn hoofd muurvast te zitten door de vlijmscherpe weerhaken. Het schouwspel heeft zich ineens verplaatst. Pas na zorgvuldig, maar nerveus gemanooeuvreer, ontworstel ik me aan mijn hachelijke situatie. Ik kom met de schrik vrij!

In Eilat besluit ik de morgen voor vertrek en na inlevering van de auto nog één keer een wandeling te maken van het centrum naar Northern Beach. Mijn inmiddels zwaar

Een jonge Bonte Kraai in Dimona: diepvrieskip met Zorro-cape of pinguïn?
Foto: Edwin Winkel.

Ein Avdat: een oase in de woestijn!

Foto: Edwin Winkel.

gehavende schoeisel, dat ik in Ein Bokek al eens opgelapt had met wat inheems wonderlijk, weigerde abrupt dienst toen het doel in zicht was. De zolen liepen als het ware zo de andere kant op. Met ijzerdraad probeerde ik

ze weer in het gareel te krijgen, maar zonder resultaat. Ik staak het gefruunik, versier een lift en stap 's middags op m'n badslippers in de stalen vogel naar huis.

■ Edwin Winkel, telefoon (0570) 67 63 79, e-mail <Leifmie@cs.com>.